

מהדורת 'קדן טללי ברכה'

שנה י' (תשפ"ו)

אוצר פניני גאוני הדורות והחסידות

• בראשית •

מאמרים נבחרים משכיות חמדה, שווים לכל נפש
מכוונים ומדוממים ככתבם וכלשונם מתוך הספרים הקדושים

זהר המבאר

הכתד והכבוד

בהוצאת ישיבת "אביר יעקב"
מוסדות "אור מאיר ושמחה" נהריה
ע"ש כ"ק אדמו"ר רבי מאיר אביחצירא זיע"א

טו כח הברכה בבני חיי
מזוני נמצא בתורה
מילתא חדת"א

יב גדולים צדיקים ויותר ממלאכי השרת
ניצוץ אורה חסידי לפרשת השבוע
ספיר ויהלום

ז ירידת השפע על ידי
הכל תפילת הציבור
אוצר פניני החסידות

העלונים: אביר יעקב • מילתא חדתא • ספיר ויהלום • ובהרת בחיים • מכתלי בית הדין • מגדנות •

נושאים בפרשת בראשית

יסודות בתפלה

מאור ושמש

רבי קלונימוס קלמן עפשטיין זיע"א

ירידת השפע על ידי הכל תפלת הצבור

כשהאדם מדבק מחשבתו באהבת בוראו, והוא מתמלא בכסף ותשוקה לעבד את השם בתורה או בתפלה, אז מכח אותה התשוקה הוא מוציא קול פשוט מקירות לבו, ובאותו ההכל היוצא באותו קול, נרשם בו למעלה כל בחינת מחשבתו, וכל בקשתו שיש בלבו לבקש, כפי בחינת מחשבתו בו, כן נכלל הכל באותו ההכל העולה מפיו [וכו'].

ובהקבץ יחד רבים מעם בני ישראל, אשר מתוועדים יחדיו לעבד את השם בתפלה בצבור או בלמוד תורה, אז על ידי הכל פיהם העולה למעלה מתחידים העולמות העליונים, ועל ידי זה מריקים שפע כל טוב על כנסת ישראל

(ד"ה וכל שיה):

ואלה הדברים שנאמרו לדוד

רבי נתן דוד מפארצ'יווא זיע"א

יתרון האדם בדבור | מן הראוי שיתקשט בתפלה בקול

כל איש ישראל בעת שמתפלל, צריך הוא להתפלל שקולו! ישמע, בחתוף האותיות ונקדתם. פי עקר הכלל האדם מכל החי אשר על פני האדמה הוא בכח הדבור שלו, כדמתרגם המתרגם ויהי האדם לנפש חיה - 'לרוח ממללא' (ז. ב).

ומכיון שיתרון האדם מכל הוא בכח הדבור שלו ובקול שלו, לכן צריך הוא להתקשט בו לפני המלך מלכו של עולם. למשל, שר שהשיג איזה אות הצטיינות מן המלך, הדרך ארץ הוא, שבצעת שיבוא לפני המלך, צריך הוא להתקשט בו.

ולא יאמר, הן המלך בעצמו נתנו לי, יודע מאות הפכוד שנתן לי ומה לי להתקשט בו, פי אם יאמר כן הרי הוא מורד במלכות. ולזה כונן חז"ל (אדר"ג כח) 'יהי סתרך עליך גלוי' - אף על פי שידע

אתה כי השם יתברך יודע סתרך, אף על פי כן יהיה סתרך גלוי לפניו יתברך (פרשת

חיי שרה):

בת עין

רבי אברהם דב מאברוקש זיע"א

הכנעה מכניסה חיות באותיות התפלה

הנה עקר העבודות, שיהיה לו קדם התפלה בחינת הכנעה, ואחר כך תפלה, ומחמת ההכנעה שיש לו קדם התפלה יכול לדבר דבורים בקדשה ובטהרה ובהתלהבות, ונתן בהאותיות שמדבר חיות ורוחניות ממש, כמו שהיה חיות בהאותיות בעת בריאת העולם, על ידי כ"ב אותן שנבראו בהם כל העולמות, וכשמדבר דבורים בקדשה וטהרה אזי ממשיך שפע וברכה על ידי דבורים שלו.

קבלת התפלה על ידי הכנעה

וזה דאיתא בזהר הקדוש (ע"י ח"א סד): אינון ברכאן ואינון מילין דבר נש, הינו על ידי המילין דבר נש נמשכו ברכאן עלא ותתא, כי כשמדבר בהכנעה אזי התפלה מקבלת כנזכר לעיל.

וזהו וייצר ה' אלהים את האדם עפר מן האדמה (ב ז), הינו כשיש לאדם הכנעה באמת ונחשב בעיניו כעפר, אז ויהי האדם לנפש חיה, ותרגם אונקלוס לרוח ממללא, הינו אז יוכל לדבר דבורים שיפעלו על ידם ברכה ושפע רב.

וזהו מחסד ה' יתברך שיהיה לאדם הכנעה קדם התפלה, בכדי שיוכל לדבר דבורים אחר כך בקדשה וטהרה, להמשיך חיות ורוחניות בהאותיות, בכדי שיהא תפלתו נשמעת. אבל כשאין לאדם הכנעה קדם התפלה, אזי אינו יכול להמשיך חיות ורוחניות בהאותיות מהתפלה, ואינה מקבלת (פרשת ורא):

לקוטי הלכות

רבי נתן מברסלב זיע"א

על אף האמונה שהכל לטובה יש צורך בתפלה כי על ידי כן עושה כלי לקבל השפע

לכאורה קשה, מאחר שבאמת כל מה שישם יתברך עושה עם האדם הכל הוא לטובתו, כמו שאמרו רז"ל שצריך האדם לומר כל מה דעבדין מן שמיא לטב עבדין (ברכות ס:), אם כן למה צונו ה' יתברך להתפלל על הצרה ורמנא לצלן, הלא כל היסורים והצרות חס ושלום הם טובות גדולות באמת לזכותו על ידם לחיים נצחיים.

אך באמת בודאי מה שה' יתברך עושה להאדם הכל לטובה, ואף על פי כן הוא צריך להתפלל ולבקש מה' יתברך לצאת מהצרה לרוחה.

כי עקר בריאת העולם היה בשביל האדם הפעל בחירה, הינו שה' יתברך ברא את העולם שיהיה הכל נמסר ביד האדם, שהאדם יקרא יעשה כלים וצנורות להמשיך שפעו וחסדו יתברך למטה.

ובלא תקוני הכלים הנעשים על ידי האדם, אין שפע החסד יכול לירד למטה. פי אם ירד החסד קדם תקוני הכלים, יהיה בבחינת רבוי השמן הגורם כבוי הנר, ואזי החסד נתהפך לדין קשה חס ושלום. ועקר תקון הכלים הוא על ידי תורה ותפלה, והעקר על ידי תפלה.

וכמו שכתוב וכל שיח השדה טרם יהיה בארץ וכו' פי לא המטיר ה' וכו' ואדם אין (ב ה) ופרש רש"י שאדם אין להתפלל וכו', הינו כנ"ל:

דברי ישראל

רבי ישראל ממודי"ץ זיע"א

עצה לפרנסה - לא לעסוק בה קדם התפלה

העצה לפרנסה הוא שלא יעסוק במשא ומתן עד אחר התפלה, והינו כמו שאמרו רז"ל (ברכות יד.) אסור לו לאדם לעשות חפציו קדם שיתפלל שנאמר וכו', עין שם, רק בכל יום יתפלל קדם ואחר כך יעסוק במשא ומתן, ובכך הוא מצליח בשפע פרנסה.

והינו כמו שהיה במעשה בראשית, שקדם התפלה לא היה פרנסה בעולם, כנזכר לעיל וכל שיח השדה טרם יהיה וכל

עשב השדה טרם יצמח, ואדם אין לעבד ולהתפלל, הינו לפי שהיה קדם התפלה, וכשכא אדם והתפלל, הינו אחר התפלה בא שפע פרנסה לעולם, וירדו וצמחו

האילנות והדשאים. וכן 'המחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית', בכל יום הוא כך, כשהאדם מתנהג כן ואינו עוסק במשא

ומתן קדם התפלה כמאמר רז"ל הנ"ל, אזי אחר התפלה כשהולך לעסק המשא ומתן הוא מצליח בשפע פרנסה וכל טוב כנ"ל:

פרשת בראשית

שפע רב בכל העולמות מגיע ליראה ושמחה

בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ (א א)

בן ביתי

רבי אליעזר צבי מקומארנא זיע"א

צדיקים יכולים להושיע את האדם על אף מה שנגזר עליו בר"ה

שמעתי משם רבנו מרן רבי אלימלך זלה"ה שהקשה: אם נכתבים ונחתמין בראש השנה כל ענינים שעובר על בר ישראל, אם כן למה נוסע בתוך השנה לצדיק הדור שיושיע לו מה שצריך לישועה.

והשיב: כיון שלצדיקים אמתיים שבדור מחדשים בכל עת שמים חדשים והארץ חדשה ששם לא נרשם חסרון של האיש הזה על מה שמעכבין לו ישועתו, מאלו שמים והארץ חדשה יכול הוא להושיע לאיש הזה ישועתו.

באור 'המחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית'

ועל זה פרשתי הפסוק 'המחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית', רצה לומר הקדוש ברוך הוא 'מחדש בטובו' בצדיק שיש לו בעולם העשיה הזה, בכל יום תמיד מעשה בראשית' על ידי חדושי דאורייתא ותפלתו.

באור 'בראשית ברא אלקים' וגו' על פי הנ"ל

לזה כתיב אחר 'בראשית ברא אלקים' שהוא מדת הדין, 'את השמים ואת הארץ', שיתחדש בכל עת מכת הצדיקים אמתיים שבדור, והם ימתקו מדת הדין ויהיו חסדים טובים חיים ארוכים מזונא ויחא רפואה שלמה עלינו ועל כל ישראל לגדולים ולקטנים אמן:

והארץ היתה תהו ובהו וחשך על פני תהום ורוח אלהים מרחפת על פני המים (א ב)

קדשת לוי

רבי לוי יצחק מברדיטשוב זיע"א

המתבונן שמעשיו הטובים משפיעים

דע כי בפעולתנו ובמעשיו הטובים אנו מעוררים המדות העליונים להשפיע שפע רב לכל העולמות העליונים ולכל המלאכים ולכל הנשמות ולכל היכלות עליונים, ואנו במעשיו הטובים ובקיום מצותיו ובקלמוד תורתו אנו הגורמים שפע בכל העולמות.

ועקר הוא ברחילו ורחימו, כמו שהזכרנו הכתוב (דברים י יב) 'ועתה ישראל מה ה' אלקיך שאל מעמך כי אם ליראה את ה' אלקיך', ועל ידי אהבה ויראה ובכח מדותינו הטובים אנו מעוררים המדות העליונים והעולמות אשר מהם בא בריאת שמים וארץ אשר נאצלו ונבראו קודם שמים וארץ, כאשר בארנו בתבות 'את השמים' וכו'.

ואלו המדות אנו מעוררים על ידי מעשיו הטובים, כנודע בעובדא דלתתא אתער עובדא דלעילא. והשם יתברך ברב רחמיו וברב חסדיו למד אותנו המדות הטובים שידבק בהן האדם ושיתעוררו המדות העליונים, ולמד אותנו המדות הטובים.

באור הפסוק על פי הנ"ל

וזהו והארץ היתה תהו ובהו, שכל התאווות הגשמים יהיה חשוכים אליו כאין וכאפס, וזהו והארץ, כלומר שתאווות הארציות המה התאווות הגשמים, היתה תהו ובהו, יהיה תהו ובהו, כלומר אין ואפס.

ואמר הכתוב וחשך על פני תהום ורוח אלהים מרחפת על פני המים. השם יתברך הורה אותנו מדות ישרים להיות מעוררים העולמות והמדות המצוחצחין העליונים, שירגיל האדם את עצמו במקום גילה שם תהא רעדה.

ופרשנו, שפאשר מראה המלך לעבדו אוצרותיו הגנוזים וממשלתו וגבורתו והיכליו וחדריו הנעולים, אז מגיע לעבדו שמחה וחדוה שרואה אוצרים הגנוזים והנחמדים, ומשמת את עצמו שעובד למלך גדול כזה, אבל מגיע אליו

רעדה האף יכול לעבוד מלך גדול כזה, מכל שכן אם עובר על מצותיו חס וחלילה, נופל עליו חיל ואימה ורעדה.

ביאור 'במקום גילה שם תהא רעדה'

וזהו במקום גילה שם וכו' (ברכות ל:). כשרואה במחשבתו גדלות הבורא ברוך הוא, האף שכל העולמות וכל המלאכים וכל היכלות מספרים תהלתו וכלם מלאים חיל ואימה ורעדה, ונמצא כשהשם יתברך מאיר ושוכל במחשבתו הארה זאת, אז מגיע אליו שמחה כשעובד אלהי האלהים, אבל כשמסתכל במחשבתו בגדלות השם יתברך, אז תהא שם רעדה, לפני מי הוא עובד, לפני מי הוא מדבר, ולפני מי הוא יושב, ואז דבורו ותפלתו באימה ויראה ובכושה.

וגם כשהשם יתברך נותן לאדם טובה, כיון שרואה שהשם יתברך נותן טובה וכל הטובות הוא מאת הבורא ברוך הוא, יחשב בדעתו, כיון שהמלך גדול מסתכל בו ועושה עמו טובה, יש לו לאדם ללבש רעדה ולתקן מעשיו להתבדש במעשיו ולהלביש את עצמו במדת הבושה, כיון שהמלך גדול מסתכל בו ועושה עמו טובה וכו'.

ביאור 'ורוח אלהים מרחפת על פני המים'

ואמר הכתוב ורוח אלהים מרחפת על פני המים, שירגיל אדם במדה זה שכל מה שהשם יתברך נותן לו הוא ברב רחמיו וחסדיו, לא לפי מעשיו, ומים נקרא חסד כנודע. וזהו ורוח אלהים מרחפת על פני המים, כלומר כל מה שהקדוש ברוך הוא נותן לו הוא רק ברב רחמיו וחסדיו, ורוח אלהים היא השפע הבאה מהבורא יתברך, מרחפת על פני המים, הוא בא מרב חסדיו, ומים הוא חסד.

וכשירגיל האדם במדה זו אז הוא מדבק את עצמו במדות האין והענינה, ויהיה מרפקה לעולמות העליונים והמצוחצחין המרומזין ב'את השמים' שפארנו לעיל, ודוק היטב:

להבורא ברוך הוא | משל נפלא

משל על יצר טוב ויצר הרע, לשני בני אדם, אחד היה תועה ביער וגרזן בידו, והיה נבוך וסגור ביער לא היה יודע איך ליצא מן היער לשוב לביתו, ובתוך כך הלך איש אחד בדרך הישר אצל היער, והאיש שהיה תועה ביער נשא את עיניו, וירא והנה איש אחד עולה לנגדו, ורץ אחריו והגרזן בידו, ואיש השני שראה אותו רץ ברח ממנו, והשני רדף אחריו, ורדפו זה את זה, עד שבאו לעיר ובעיר הכירו זה את זה שהם אחים, ויפלו על צוואריהם וישקו זה לזה.

וישאל האיש שהיה ביער להשני, מפני מה ברחת ממני, והשיב הלה, מפני הגרזן שהיה בידך ברחתי, כי חשבת להרגני אתה אומר. והשיבו השני, לא בן אחי, חלילה לא היתה זאת על מחשבותי, רק הייתי טועה ביער לא יכולתי לצאת, על כן רדפתי אחריך לילך אחריך לביתי. והנמשל מוכן, שהוא היצר הרע והיצר הטוב, הינו שהיצר הרע רוצה שהצדיק יעלה אותו להבורא ברוך הוא, והבן:

ויקרא ה' אלהים אל האדם ויאמר לו איכה (ג ט)

דרך המלך

רבי קלונימוס קלמיש מפניסצנא זיע"א

'איכה' - היכן היא עצמיותה, לו היתה חזקה כל רוחות ומחשבות של צער לא היו מזיזות אותה ממקומה

ה' אמר לאדם הראשון 'איכה', פי תכף אחרי השנוי הגדול הזה ואחרי הנפילה האימה מן גן עדן לשאול תחתית רחמנא ליצלן, ולהשעבוד לתאוות רחמנא ליצלן, נאבד ונעדר כל עקר האדם עד ששאלהו ה' 'איכה'.

כל אדם כשפא לו דבר של עגמת נפש, דואג וקשה לו לשמח אז, וכשפא לו דבר של שמחה, הוא שמח וקשה לו לדאג עתה, ואם בן האיש כזה הוא רק אכסניא למחשבות העולם אשר הם עובדים ושבים באים ויוצאים ממנו, ועצם שלו של האדם אין.

יצבר נא האדם מחשבות מן המעט לעת ויסתכל בהם ויראה אם לא רק מארעות הזמן והעולם הן, וכפי שהזמן והעולם

וההסבר הוא שבתחלת כל צמיחה הכל נרקב ונפסד באדמה כמדת הדין, ורק לאחר מכן מתחילה הצמיחה המתחדשת, וזהו שנאמר אחר כך (כ ט) 'ויצמח ה' אלקים כל עץ', שהצמיחה היתה על ידי ששתף הקדוש ברוך הוא גם את מדת הרחמים.

אין להתיאש כי באמת השרץ והלחלוחית עולה באילנות

וכך גם 'כימי העץ ימי עמי' (ישעיה סח), כשאחינו בני ישראל צריכים להתחדש ולהתעלות ולחדש אורם כבראשונה ממקור האורה חי החיים, הרי מסבב הסבות גורם ומכריח להתעלות, ובצורה כזאת שחס ושלום המצב נראה כלאחר יאוש. אבל זה רק למראית העין.

אולם לא כן הדבר, כי השרץ עולה באילנות, הטל, הלחלוחית, והניצוצות העליונים משפיעים יותר ויותר חיות, והעץ הולך ומתחדש ומצמיח לבוש חדש עד שנראה כעץ חדש, וכמו שאומרים בתפלה 'המתחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית', כך גם ישראל המשולים לעץ, פי האדם עץ השדה, פי כימי העץ ימי עמי:

ותוצא הארץ וגו' ועץ עשה פרי (א יב)

זכרון ישראל

רבי ישראל מבלוז'וב זיע"א

חנוך הבנים - תקון לחטא אדם הראשון

הקדוש ברוך הוא אמר 'עץ פרי עשה פרי' והאדמה חטאה ולא עשתה רק 'עץ עשה פרי', אפן תקון חטא האדמה היא 'פי האדם עץ השדה' וכל חטאינו נגרמים היות שנעשה האדם מאדמה שחטאה, וממילא על ידי שמחנכים הילדים שילכו בדרך אבותיהם אברהם יצחק ויעקב בדרך התורה והיראה - על ידי זה מתקנים שיהיה עץ ופריו שוים ונתקן חטא האדמה:

וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד ('טוב מאד' זה יצר רע, ב"ר ט ז) (א לא)

נטע שעשועים

רבי נטע מחעלם זיע"א

פונת היצר היא שהצדיק יעלה אותו

ויאמר אלקים תדשא הארץ דשא עשב מזריע זרע עץ פרי עשה פרי (א יא)

כנסת מרדכי

רבי מרדכי שלום יוסף מסדיגורא זיע"א

הנה תדשה מתעוררת רק על ידי כליון והפסד

השם יתברך במעשה בראשית פעל והטביע בטבע, שלא תוכל להיות הנה תדשה ונטיעה חדשה אם אין מקורה בהפסד. כי כאשר נוטעים נטיעה חדשה, קלפת הגרעין, וגם הגרעין עצמו שממנו השרש והעלין נפסדין באדמה.

אך הרקבון הזה עצמו מניח וביה, הוא מקור הצמיחה הנביטה והגדול, בבחינת אמת מארץ תצמח, ויש ומזה נצמח סנה נמוך ויש וגדל אילן רב פארות שפרותיו מתוקים וצלו נאה ואמת המים עוברת תחתיו.

וגם בשעת החרף הקר והכפור, פעל השם יתברך במעשה בראשית שנעשה שנוי וחלוף בעץ, העץ שנתנבש מבחוץ מתחיל להתעורר, ואז באה הלחלוחית ההולכת וגוברת עד שבאה הצמיחה והחניטה, ולאחריה הפריחה.

תכונת עם ישראל לצמח מתוך הצרה

הנה כי כן לך נמשלה כנסת ישראל, וכך היא ההתעוררות לתשובה ומעשים טובים בקרב עם ישראל, וכך גם התחיה של העצמות היבשות.

וזוהי תכונת עם ישראל, כדאיתא בגמרא (מגילה ט): אמה זו משולה לעפר ומשולה לכוכבים, הינו ד'כימי העץ ימי עמי', וגם עם ישראל בתחלה הוא משול לעפר, וכאלו נרקב בעפר, אף מניח וביה צומחת הישועה פכתוב 'עת צרה היא ליצקב וממנה יושע' (ירמיהו ל ז), ועולים ישראל עד לכוכבים כאילן גדול ונשא רב פארות, וזהו מחסדי הבורא ברוך הוא כי לא כלו רחמיו.

הטעם שנאמרה בבריאת האילנות מדת הדיו

וזה גופא נרמז בלשון הפסוקים בבריאת האילנות, שבתחלה נאמר 'ויאמר אלקים תדשא הארץ דשא עשב מזריע זרע עץ פרי עשה פרי', נאמר כאן שם 'אלקים' שהוא מדת הדין, וכן נאמר 'וירא אלקים כי טוב', גם כאן נאמר שם אלקים מדת הדין.

וַיֹּאמֶר ה' אֲמָחָה וְגו' וַיִּתְּעַצֵּב אֵל לְבוֹ (ו)

דְּבָרֵי בִינָה

רבי יצחק יעקב מביאלא זיע"א

אין דינינים שולטים אלא מתוך עצבות

כל זמן ששורה על האדם בחינת שמחה, אין ביכלת שום כח הדין לשלט בו. כמו שאמר אדוני אבי מורי ורבי [משילובצא] וצוקלה"ה על הפסוק 'וַיֹּאמֶר ה' אֲמָחָה וְגו' וַיִּתְּעַצֵּב אֵל לְבוֹ', הינו שרצה הוא יתברך להביא עליהם דינים למחותם מן העולם, ולכן הכניס בהם מקדם בחינת עצבות בלבם, בכדי שכל ידי זה יוכל לשרות עליהם תקף הדינים.

וזהו ויתעצב אל לבו, שהכניס בחינת עצבות בלב האדם, ועל ידי זה ויאמר ה' אמתה את האדם (פסח עמ' יט):

שבת בראשית

לקוטי שיחות

רבי מנחם מנדל מליובאוויטש זיע"א

שבת בראשית כוללת בתוכה את כל השנה

כבוד קדשת מורי חמי אדמו"ר אמר פעם, שבראשית היא פרשה ארכה. ופרש את דבריו: הפונה היא בפשטות, שפרשת בראשית מקיפה תקופה שלמעלה מאלף וחמש מאות שנה. אין פרשה נוספת המקיפה תקופה ארכה כזו. לפי החשבון הרי כל הפרשיות יחד אינן מקיפות תקופה ארכה כזו כמו פרשת בראשית, כי סיום התורה הוא בשנת ב' אלפים תפ"ח, מפאן שכל הפרשיות אינן מקיפות תקופה כזו כפי שמקיפה פרשת בראשית.

משמעות האמור ברוחניות: ידוע הפתגם: באותה בחינה שאדם מעמיד את עצמו בשבת בראשית – כך זה נמשך כל השנה. כשאדם מעמיד עצמו בשבת בראשית בהתרחבות – נמשכת ההרחבה לכל השנה בכל הענינים, הן ברוחניות והן בגשמיות וכו'.

טעם הדבר הוא, הואיל ובראשית היא פרשה גדולה, היא כוללת ומקיפה תקופה של כמה וכמה שנים, היא אף כוללת בה את כל סדר ההשתלשלות, לפיכך נוגעת ההנהגה שבשבת בראשית לכל השנה:

הלא אם תטיב שאת, יש לפרש כי לפעמים היצר הרע מדיח את האדם מדרך הטובה בהראות לו שפלותו ופחיתותו, כמו שכתב העקדה (שער סו), מחיב השקפת האדם אל החלק המעלה שבו ולא אל חלק הפחיתות, עין שם. וזה שמזהיר הפתוח דלשוב ישא את עצמו ויאמר הלא אני חלק אלקי ממעל כנ"ל:

וצלה גם הוא ילדה את תובל קין לטש כל חרש נחשת וברזל ואחות תובל קין נעמה (ד כב)

פתוחי חותם

רבי יעקב אביחצירא זיע"א

תורה שבועל פה מכניעה את כל מיני יצר הרע

כבר כתבנו דצלה רומזת לתורה שבועל פה שהיא מצלת את האדם מיצר הרע והיא התבלין שלו. והנה אמרו רבותינו זכרונם לברכה (קידושין ל:) אם פגע בך מגול זה משכהו לבית המדרש אם אכן הוא נמוח ואם ברזל הוא מתפוצץ.

וזהו שאמר הכתוב וצלה גם היא, היא תורה שבועל פה, פעלתה היא ילדה תבלין ליצר הרע, וזהו תובל קין דהינו ילדה תבלין לקין שהוא יצר הרע קינא דמסאבותא (וזהר ח"א נד.). **לטש כל חרש נחשת וברזל** דהינו יצר הרע שהוא אמן וחרש ותקף פנחשת וברזל, תורה שבועל פה היא לויטשטו ומחתכתו ונמוח ומתפוצץ.

וצריך האדם הזה שזכה לתורה שבועל פה ובכל יום אוכל מטעמים ומעדרים שלה, לתת הודאה להקדוש ברוך הוא ששם חלקו מאוכלי מטעמים של קדשה ולא מאוכלי מטעמים סטרא בישא, תאוות והנאות יצר הרע.

וזהו ואחות תובל קין נעמה, דהינו כמה בני אדם דומים לזה וחלקם ממטעמי נעמה שהיא הממנה על תאוות רעות. או יאמר ואחות תובל קין נעמה, דהינו תורה שבועל פה מכנעת הזכרים שבסטרא אחרא וגם הנקבות:

משפנים גם הם משתנים, עתה על פי רב מחשבות של דאגה בקרב האיש, וכשיעזר ה' והזמן ייטיב אז מחשבות שמחות יבואו אליו.

גם הקודמות וגם אלו, לא עצם שלו, הם רק אכסנאים אורחים הם בו, מתחלה היו אורחים רעים ועתה טובים כפי העולם והיום, ואזכה – איה אתה בעצמך, אם האיש נמצא בביתו ובעצמותו, אז צריך ששמחה לא תטרף את דעתו וגם דאגה לא תכריעהו כל כך:

ויהי הכל רעה צאו וקנו היה עבד אדמה (ד ב)

נר ישראל

רבי ישראל מרדכי זיע"א

הכל הצטער בהתעסקותו בטרדות העולם ואלו קנו היה שמח בכך

תכלית האדם בעולם הזה לעסק בתורה ומצוות, ורק לאשר האדם מכרח לעסק גם במלאכה או במסחר לפרנס עצמו ואנשי ביתו, הפליא הקדוש ברוך הוא לעשות וקשר רוחניות בגשמיות שיעסק האדם בישובו של עולם ויקים 'בכל דרכיך דעהו' (משלי ג ו), וכשהוא יוצא לשוק יהא דומה בעיניו כמו שנמסר לסרדיוט (שבת לב.) שאף מפני הכרח הוא מתבטל מתורה.

והנה ידוע כי כל מקום שכתוב 'ויהי' הוא לשון צער וכשנאמר 'ויהי' הרי זה לשון שמחה, וזהו שאמר הכתוב 'ויהי הכל רעה צאן' – הכל כשהצריך להתבטל מעבודת ה' ולרעות צאנו היה אצלו צער על זה, אבל קין היה עבד אדמה – רצה לומר כשעסק קין בעבודת אדמה שמח בזה והסיח דעתו מהתכלית האמתית, לכן 'ישע ה' אל הכל ואל מנתו ואל קין ואל מנתו לא שעה':

הלא אם תיטיב שאת (ד ו)

ישמח משה

רבי משה מאוהעל זיע"א

כאשר היצר מראה לאדם שפלותו יש להתחזק ולהתבונן במעלת עצמו

שלו לעבודת השי"ת, והשיב לו ממקרא שכתוב 'שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה' (שנת תרע"ב):

שפת אמת

רבי יהודה אריה לייב מגור זיע"א

בתחלת העבודה יש ערוב הדעת ואין להשיג על כך

'והארץ היתה תהו וכו', יהי אור ויבדל' כו'. יש ללמד דרך כל עובד ה' שלא יפול לבו עליו מרב ערוב הדעת שיש בהתחלת העבודה בכלל ובפרט כל דבר ודבר, שקד צריך להיות, בתחלה תהו ובהו וכו' (תרל"ט):

מאורי אור

רבי מנחם נחום ממאקריב זיע"א

המניעות נוצרו כדי שהאדם יתגבר עליהם

צריך לידע שהמניעות לא נתנו לו שיפרד מהשי"ת חלילה, אלא שע"ז נעשו המניעות - שהאדם יתגבר עליהם וישבר זרועם (עהפ"ס בראשית):

פרנסה

אמרי נעים

רבי מאיר מדז'יקוב זיע"א

אפשר לקים את הגזרה על ידי תפלה

בזע"ת אפיד תאכל לחם. בזע"ת נוס' עבוד"ה בל"ב ז"ו תפל"ה כלשון חז"ל, ורמז אשר ע"י תפלה בלבד ממשיכין פרנסה, כי עקימת שפתיו הוי מעשה:

צדיק

בית יעקב

רבי יעקב אב"ד אלכסנדר זיע"א

בכל דור נפעלים נסים על ידי הצדיקים

מיום שבחר בנו השי"ת להיות לו לעם, נתן לנו בכל דור ודור צדיקים המנהלים אותנו בדרך התורה והעבודה, ותמיד עושה השי"ת לנו נסים ונפלאות על ידם (ר"ה בראשית):

איזה הנחה טובה וכו', לכן נקרא 'שבת בראשית', שמזכירין להאדם שמה שעבר עבר, ומעתה מתחיל סדר חדש, וישתדל א"ע שיהיה מעתה טוב (בשם האריה דבי עילאי זיע"א):

מהרי"ד מבעלזא

רבי ישכר דב מבעלזא זיע"א

כל ימי השנה השלמה לימים הקדושים

שמעתי מאז"ל ששמע מאביו ו"ל שאמר בשם הבעש"ט הקדוש וצוקל"ה שכל ימי השנה המה רק השלמה לימים הקדושים:

אחדות

מאור ושמש

רבי קלונימוס סלמן עפשטיין זיע"א

אל יחזיק עצמו חכם ומבין על חברו

צריך להזהר לכל יסתכל בחסרון חברו כלל, ולא יחזיק עצמו לחכם להיות מבין על חברו ועל דרכו, כי האדם יראה לעינים וה' יראה ללבב (עהפ"ס ויצו):

אכילה

באר מים חיים

רבי חיים מטש'רנוביץ זיע"א

האכילה נתקנה אך ורק עבור העלאת הנצוצות

כל בחינת האכילה לא נתן באדם כי אם בכדי להעלות הנצוצות הקד' המנח בתוך המאכל שהוא המחיה אותו אל מקום שרשו אשר בשמי השמים, ועי"ז יתקן הדבר שהוא ויתקרב הארץ ומלואה למלך עולם ב"ה וב"ש (ר"ה ויאמר אלקים הנה):

עבודת ה'

שם משמואל

רבי שמואל מסוקטשוב זיע"א

מענה הרה"ק מקאצק מאין לקחת התעוררות לעבודת ה'

ספר כ"ק אבי אדמו"ר וצלה"ה, היות ש"כ"ק זקני האדמו"ר הגדול וצלה"ה מקאצק, נשאל מרבו הקדוש הר"ר בונם וצלה"ה מפרשיסחא, מאין לקח ההתעוררות

• לשונות של אור •

שבת בראשית

מחשף הלבן

רבי יעקב אביחציקא זיע"א

בראשית ר"ת ש"רש ב'ריאת אדם יחקר ר'י ת'ורה:

בוצינא דנהורא

רבי ברוך ממעז'יבוב זיע"א

[בראשית] ברא שי"ת, ר"ת ש'מחת ישראל ת'ורה:

אגרא דכלה

רבי צבי אלימלך מדינוב זיע"א

בראשית, יצרף את ריב"ש, ר"ת א'ור ת'ורת ר'בנו יצחק ב'ן ש'למה וכו', וג"כ בצורה הלז יהיה ר"ת א'ור ת'ורת ר'בנו ישראל ב'על ש"ם:

בית אברהם

רבי אברהם מסלונים זיע"א

הארת שמחת תורה

שבת בראשית יש בו הארת חג שמחת תורה:

פרי צדיק

רבי צדוק הכהן מלובלין זיע"א

מסגלת לאורו של משיח

קדשת פ'רשת בראשית הוא ש'יזכו לאור רוחו של משיח (אות ה):

דברי יחזקאל

רבי יחזקאל משינאווה זיע"א

התחלה חדשה לאחר הקבלות טובות של הימים נוראים

ב'ימים הנוראים הקדו' כל אדם היה לו אז הרהור תשובה, וקבל אז ע"ע

באר משה

רבי משה מקוֹדֵנִיץ זי"ע

אור ופנימיות התורה הוא עצמות הבורא
יתברך

האור ופנימיות התורה הקדושה הוא ממש
קדש השם יתברך ברוך הוא,
עצמותו יתברך מעצמות ההויה ברוך הוא
(עה"פ בראשית):

שבת

אהבת שלום

רבי מנחם מנדל מקוסוב זי"ע

המתנגד הראוי בימות החל בודאי ירגיש
תענוג הקדשה בשבת

איש המשכיל המיגע עצמו בששת ימי
המעשה בסור מרע ועשה טוב
במחשבה דבור ומעשה, אזי כשבא ש"ק
בודאי תתחיל אצלו הרגשת הקדשה והתענוג

של הש"ק:

שמחה

ברית אברהם

רבי יוסף משה מזאלוויץ זי"ע

שמחה מאריכה ימי האדם

ב'עצבון' תאכלנה כל ימי חייד'. פרוש ע"י
עצבות תאכל את עצמו כל ימי
חייד', כי כלו בגוון חי', אבל ע"י שמחה
תאריך ימים:

תפלה

מאור ושמע

רבי קלונימוס סלמן עפשטיין זי"ע

למוד קודם התפלה מסייע להמלכת
הבורא בשעת קריאת שמע

ועצה היעוצה לזה שיוכל לומר 'אחד'
שלא יבלבלו אותו המחשבות
זרות כ"כ, היא, שילמד הרבה קודם
התפלה משניות גמרא וזהר על פניה זו
שע"י למודו יוכל לומר 'שמע ישראל'
ה' אלוקינו ה' אחד' בדת ונכונן (ד"ה)
ויאמר אלקים):

עטרת ישועה

רבי יהושע מדזיקוב זי"ע

בכח התפלה והבטחון יוצאים ממצר
למרחב

אף אם רואה אדם בחוש כי אבדה תקנתו מן
הישועה ואמר נואש לתחלתו, בכל זאת
ישליך על ה' יתבו, ויזהר יצא ממצר למרחב
וכו', רק לזה צריך האדם תפלה גדולה, לשפד
שיחו לפני ה' שומע תפלה שישמע תפלתו וכו',
ואז השי"ת ישמע תפלתו, ובודאי לא יחסר לו
מאומה, ויתהפך הכל לטובה אמן (ד"ה ולאדם):

אוצרות גאוני הדורות

עץ עושה פרי ולא עץ פרי. וזה סותר גם
למה שאמר שנקראת 'ארץ' שרצתה לעשות
רצון קונה, וכאן שנתה.

ונראה דבגן עדן מקום מושב הצדיקים
קדם חטא אדם הראשון הוציאה
מן טעם העץ פטעם הפרי, כדדרשין (ב"ר
טו ז) בעץ הדעת שהיה לעץ טעם פטעם
הפרי, וזהו היה ביום השלישי. אבל בשאר
מקומות לא יצאו חוץ לקרקע עד שהתפלל
אדם הראשון, אבל בגן עדן כבר היה
מקדם, ובזו הוציאה כרצון קונה, ולכן
נאמר ויהי כן. אבל בשאר מקומות מקום
מושב רשעים הוציאה רק עץ עושה פרי,
ובזו לא שיף ויהי כן, כי לא היו אז
ביום השלישי.

ולכך לא נתקללה האדמה תכף, כי
באמת אלו לא חטא אדם לא
היה מגרש מגן עדן ולא היה חסרון
בעולם מפאת הארץ, אבל פשטא
אדם גרש מגן עדן אז תשובו בשאר
ארצות, ואז מחמת ששנתה הארץ יש
מניעת התועלת וגרעון בבריאה, ואז
נתקללה האדמה ופקד עונה עליה, כי אז
נכר קלקולה.

רבי אפרים פישל פלדמן זצ"ל

בטול כח היצר הרע באמירת קריאת
שמע

יש לפרש על פי מאמר חז"ל (ברכות
ה.) בתועלת נצחון היצר הרע יקרא
קריאת שמע, כי על ידי קבלת על
מלכות שמים יבטל מעליו כל התאוות
רעות רח"ל.

וזה שאמר יקוו המים רומז על תאוות
רעות שמכנה בשם 'מים' כמו שכתבו
ספרים הקדושים, מתחת השמים אל מקום
'אחד' הינו כל התאוות קונו ונעמדו אל
מקום 'אחד' אם יקבל עליו אחדותו יתברך
שמו בקריאת שמע, ואז נעמדו ולא ישלטו
עליו.

**תדשא הארץ דשא עשב מזריע זרע עץ
פרי עשה פרי למינו אשר זרעו בו על
הארץ ויהי כן** (א יא)

תפארת יהונתן

רבי יהונתן אייבשיץ זצ"ל

טעם עצי גו עדו בטעם הפרי

יש להבין היאך פתיב ויהי כן, הא
דרשו חז"ל 'עץ פרי' שהיה טעם
העץ פטעם הפרי, והארץ שנתה ותוצא

**בראשית ברא אלהים את השמים ואת
הארץ** (א א)

אפריון

רבי שלמה גאנצפריד זצ"ל

בזכות התורה אפשר לעמוד במדת הדין

פרש רש"י 'בראשית' בשביל התורה
שנקראת 'ראשית דרכו' וכו'.
'ברא אלהים' ולא אמר ברא ה',
שבתחלה עלה במחשבה לבראתו במדת
הדין וכו'.

וכתבו ז"ל כי אצל הצדיקים ויתלמיד
חכמים עדן הקדוש ברוך הוא
מתנהג במדת הדין ולא נתבטלה המחשבה
[וכו']. והינו על פי המאמר (קידושין ל)
בראתי יצר הרע בראתי לו תבלין, הינו
התורה, שעל ידי התורה מתישין כחו של
יצר הרע ואפשר להתנהג במדת הדין, אבל
לולי התורה ודאי שלא היה באפשרי
להעמיד במדת הדין, ויש לומר שזה שאמר
בראשית בשביל התורה, ברא אלהים במדת
הדין.

**יקוו המים מתחת השמים אל מקום אחד
ותראה היבשה** (א ט)

ידות אפרים

ויכל אלהים ביום השביעי מלאכתו אשר עשה וישבת ביום השביעי מכל מלאכתו אשר עשה (ב כ)

בית הלוי

רבי יוסף דובנער הלוי סולוביצ'יק זצ"ל

שביתת בריאת העולם ביום השביעי

בתחלה לא אמר הכתוב 'כל מלאכתו', וגבי שביתתו אמר 'מכל מלאכתו'. והטעם, ד'ויכל' פרושו שגמר אותם ונגמרו בצורתם, ועל כן לא אמר בו 'מכל מלאכתו' דיש דברים שלא נגמרו לגמרי אז, וכמו עשרה דברים שנגמרו בערב ששבת בין השמשות, פי הארץ, ופי הבאר ופי האתון (אבות פ"ה), וכלם דבריאתם היה אז, וגמרו השם יתברך כל אחד בזמנו.

אבל גבי שביתת דפרושו הפסק מלחדש מלאכה, אמר בו **מכל מלאכתו** שכלם שבת ביום השבת, וזהו שפסם **אשר ברא אלהים לעשות**, דעכשו היה בריאתם ו'לעשות' לעתיד כל אחד בזמנו, דגם מהם שבת.

ויקח ה' אלהים את האדם וינחהו בגן עדן לעבדה ולשמרה (ב טו)

ויאמר שאול

רבי נחמיה זצ"ל

תוכחת ופתוי הנשמה לאדם

כתב רש"י לקחו בדברים נאים ופתהו לכנס, רמז למה שכתב בזהר שהתורה מדברת עם האדם ומיסרתו בלשון רפה כאם המיסרת את בנה עד שמחזירתו למוטב, ומגלה לו רזי התורה וענש ושר, ובפרט בלילה כשהוא קם ללמד.

וזהו ויקח ה' אלהים את האדם, היא הנשמה שמפתה בדברים נאים, והכל לטובת האדם. וזהו **וינחהו בגן עדן**, רצונו לומר כדי שינחהו בגן עדן, כמו שכתוב (תהלים כג א) 'ינחני במעגלי צדק'. או רצונו לומר אימתי ויקח כמו שכתוב וינחהו שהוא וינהגהו בדרך ישרה, הוא כשהוא בגן עדן, רצונו לומר בעת שלומד התורה, שמחשב כאלו הוא יושב בגן עדן, כנודע מרז"ל.

והפתוי הוא כדי לעבדה ולשמרה, כמו שאמרו רז"ל (וזה"ק ח"א כז), 'לעבדה' במצות עשה 'ולשמרה' במצות לא תעשה. ואפשר כי מצות עשה צריכים

עבודה להוציא עליהם מומן, ולכך אמר בהם 'לעבדה'. אבל במצות לא תעשה אין בהם הוצאה, כי אם לשמרה על ידי שיתגבר על יצרו כנודע.

ולאדם אמר כי שמעת לקול אשתך ותאכל מן העץ אשר צויתיד לאמר לא תאכל ממנו (ג יז)

בנין דוד

רבי דוד דב מייזלש זצ"ל

נענש אדם הראשון על חטאו הראשון

לפי שרק הוא נצטוו עליו

ונראה לפרש דהקשו אמאי נענש אדם הראשון, הא חטא ראשון מוחלין לו לאדם, כמבאר בראש השנה (י). ונראה לי לפי דברי האגרות הטיוול מרבנו רבי חיים ברבי בצלאל ז"ל על מאמר חז"ל (יומא כב:) שאול באחת ולא עלתה לו, דהינו טעמא דבכל מצות ה' אם האדם עובר לא נתבטלה המצוה כי אחר יקיימה, לא כן שאול שעבר על מצוה שלא נצטוו וזולתו, עין שם. וכמו כן יש לומר בין דהמצוה לא נאמרה רק לאדם הראשון ועבר עליה, נענש אפלו בפעם הראשון. וזהו אשר צויתיד, הינו דהצווי היה לך לבדך, אם כן כאשר עברת נעקר המצוה לגמרי, לכן מגיע לך הענש.

שערי שימחה

רבי שמחה בונם סופר זצ"ל

שגגתו של אדם הראשון נחשב כמזיד

יש לדקדק בקרא דאמר 'ותאכל' עתיד במקום עבר, דהיה לו לומר 'ואכלת', וכן בתרגום 'ואכלת'.

ונראה לי כי באמת צריך להבין מה חטא אדם, דהא לא ידע שפרי שנתנה לו אשתו הוא מעץ הדעת, ובדאי לא היה צריך לשאל לאשתו אם לא תאכל לו דבר אסור, והוא כשוגג בדבר חטא הזה. ומצאתי אחר כך שפבר הרגיש בזה באבן עזרא [וכו'].

ונראה לי כפי מה שמבאר במדרש (כ"ד יט יב) על הא דאמר אדם (ג יב) 'האשה אשר נתת עמדי היא נתנה לי מן העץ ואכל', ובמדרש אכלתי ואכל עוד, כי השיב אדם שיאכל עוד, על כן לא אמר 'ואכלתי' רק 'ואכל' שעדיין יאכל,

והיה יכול אדם להצדיק את עצמו כאשר שאל לו ה' 'המן העץ אשר צויתיד' וגו' (ג יא), כי הוא שוגג בדבר הזה ולא ידע מאומה כי מעץ הדעת הוא אכל, אבל אמר כי כן נחמד לו הפרי ותאנה לו שיאכל עוד, ועל ידי זה נחשב לו השוגג גם כן כמזיד, כי בזה גלה מחשבות לבו כי גם אם היה מזיד היה אוכל.

וכן באמת בכל שוגג שמביא קרבן צריך להיות שם מדיעתו, ובכלאו הכי לא מקרי שוגג רק נחשב לו כמזיד, ולא די בקרבן לבדו כי לא היה שם מדיעתו כי אמר ואכל עוד, ובאמת כל הענש בא לו לאדם על ידי שאמר שיאכל גם כן לעתיד, על כן אמר כי שמעת לקול אשתך ותאכל מן העץ, הינו שעדיין תאכל מן העץ, וזה היה עקר הגורם לענין.

חננת התורה

רבי אברהם יהושע העטיל מסקקא זצ"ל

התרו של הכל להבאת בהמה לקרבן

וצריכין לתן טעם למה הביא קין ודוקא מפרי האדמה, הקצרה ידו מלהביא גם הוא פר אחד או איל אחד. ויש לבאר על פי מה דאיתא במסכת מנחות (ה:) 'מן הבקר' להוציא את הטרפה שאסורה לקרבן, ופריך הגמרא והלא דין הוא, מה בעל מום שמתר להדיט אסור לגבות, טרפה שאסורה להדיט אינו דין שאסורה לגבות וכו', עין שם.

והנה ידוע (סנהדרין נט:) דלאדם הראשון לא התר לו בשר באכילה, דכתיב (א כט) 'לכם יהיה לאכלה וכל חית הארץ' ולא חית הארץ לכם. אם כן יש לומר דמשמע זה לא הביא קין מנחה מן הבמה, דהא היתה אסורה להדיט, וכל שאסור להדיט קל וחמר שאסור לגבות כנזכר לעיל.

והנה שם בגמרא דחה הקל וחמר הנזכר לעיל, וקאמר דחלב יוכיח דאסור להדיט ומתיר לגבות, עין שם. ולזה אמר הפתוב והכל הביא גם הוא מבכורות צאנו ומחלבהו, רצה לומר שמחלב הביא לעצמו ראיה לסתור הקל וחמר הנזכר לעיל, דאף דאסור להדיט אפלו הכי מתיר לגבות, משום הכי הביא בהמה למנחה.

אמירת 'ויכלו' בליל שבת

אבודרהם

רבי דוד אבודרהם זצ"ל

מחילת העונות באמירת 'ויכלו' ככפרת

פרה אדמה

ואמרין בפרק כל כתבי (שבת קט"ז), אמר רב חסדא אמר מר עוקבא כל המתפלל בערב שבת ואומר ויכלו שני מלאכים המלוין לו לאדם מניחין ידיהם על ראשו, ואמרין לו יסור עונך וחסאתך תכפר. והטעם שאומרים פסוק זה, מפני שכתוב בענין עדות (ויקרא ה א) 'אם לוא יגיד ונשא עונו', וזה שאמר 'ויכלו' לא עבב העדות כמו שאמרנו, לפיכך יוסר אותו עון מעליו.

ובמדרש אמר טעם אחר בגזרה שנה, שב'ויכלו' כתיב שלשה פעמים 'אשר', ובפסוק (במדבר יט ב) 'ויקחו אליך פרה אדמה' כתיב שלשה פעמים 'אשר', כשם שפרה מכפרת, כך האומר 'ויכלו' שלשה פעמים מתכפר. (סדר מעריב של שבת)

פני דוד

רבי חיים יוסף דוד אזולאי זצ"ל - החיד"א

תקנו נפש רוח ונשמה באמירת שלשה פעמים 'ויכלו'

והענין במה שכתב הרב דעת חכמה (שער השבת פ"ד), שצל ידי החטא ממשיך כח הטמאה בפנימיותו וחצוניותו, אמנם על ידי החרטה והבכיה ממשיך בתוכו קדושה, אבל צריך להמשיך ניצוץ שכינה, ואותו ניצוץ מגרש כח הטמאה מפנימיותו. והשני, צריך לעשות מצות חבילות חבילות באברים שחטא בהם, ועל ידי זה יתהוו מלאכים ויגרשו המלאכי חבלה בחיצוניותו.

ושתים אלה אי אפשר כי אם בשמירת שבת, כי אז יזכה לניצוץ שכינה על נשמה דאצילות. גם צריך זמן רב לקיים מצות באברים שחטא ומי יזכר כל חטאותיו, אמנם שמירת שבת שקול ככל המצות והוי קיים מצות חבילות, זהו תרף דברי הרב החסיד הנזכר.

ובזה יובן מאמרם ז"ל, כשעלה משה למרום עלה לרקיע שביעי, התחילו לקרות 'ויכלו' ולספר בשבחה של תשובה. ויש להבין מה ענין 'ויכלו' לתשובה [וכו'].

אמנם על פי האמור יש לפרש, כי התשובה לא תכון אלא כשיחקן פנימיותו וחצוניותו, ואי אפשר כי אם על ידי שמירת שבת, ואפשר כי באמירת שלשה 'ויכלו', אחד בערבית, ואחד קדם ברכת מעין שבע, ואחד בקדוש, נתקנים נפש רוח ונשמה, ונטהרים בשרות ניצוץ שכינה בנפש רוח ונשמה שלו, וגם שמירת שבת ככל המצות ומטהר חיצוניותו, ולכן היו אומרים ומספרים כח התשובה, דעל ידי שמירת שבת יגדל נא כח התשובה, ואם לאו עדין הוא מבחזין. (פר' ראה, אות יב)

זרע אהרן

רבי אהרן ייטל'ס זצ"ל

מחילת העונות באמירת ויכלו כדי שיהיה ראוי להעיד

אמר רב חסדא אמר מר עוקבא כל המתפלל בערב שבת ואומר 'ויכלו' שני מלאכי השרת המלוין לו לאדם מניחין ידיהם על ראשו ואומרים לו יסור עונך וחסאתך תכפר (שבת קט"ז). ושמעתי בשם גדול אחד הטעם, שכשאומר 'ויכלו' מעיד שהקב"ה ברא בששה ימים מעשה בראשית, ורשע פסול להעיד שגאמר 'אל תשת ירך עם רשע', והקב"ה חפץ בעדותנו, לכך אומרים המלאכים 'יסור עונך וחסאתך תכפר' שלא יהיה רשע ויהיה כשר להעיד.

ועל פי זה אפשר לומר שזהו הטעם שאפלו עובד עבודה זרה כדור אגוש מוחלין, שבשמירת שבת הוא מעיד על הקב"ה, ואם יהיה רשע יבטל עדותו, לכך מוחלין לו.

מנחם ציון

בשם רבי בצלאל הכהן מוילנא זצ"ל

מחילת העונות באמירת 'ויכלו' שבתפלת שמונה עשרה כדי שיהיה ראוי להעיד לאחר התפלה

אמרתי להביא מה ששמעתי מפי אדוני אבי מורי זצוק"ל לפרש מאמרי חז"ל במסכת שבת (קט"ז), אמר רב חסדא אמר מר עוקבא כל המתפלל בערב שבת ואומר ויכלו, שני מלאכי השרת המלוין לאדם מניחין ידיהם על ראשו, ואומרים לו יסור עונך וחסאתך תכפר, כו', עין שם. ולכאורה מה שגוף פסרת עון ל'ויכלו'.

ואמר שיבאר על פי מאמר חז"ל כל האומר 'ויכלו' מעיד להקב"ה במעשה בראשית, והנה ידוע שרשע פסול להעיד, וכדכתיב (שמות כג א) 'אל תשת רשע עד', וכדאיתא בחשן משפט (סי' לד ס"א). ולכך צריכין לומר שני פעמים 'ויכלו', בפעם הראשון הינו מה שמתפלל בתפלת שמונה עשרה השני מלאכי השרת אומרים לו יסור עונך וחסאתך תכפר, ואם כן הוא צדיק ושריר יכול להעיד.

ואם כן אומרים תכף לאחר התפלה 'ויכלו' להעיד על הקב"ה במעשה בראשית, ושריר עדותו עדות גמורה וקשרה, וכנה מושב שפיר מה שצריכים לומר שני פעמים דוקא בהתפלה ותכף לאחר התפלה, דבפעם הראשון נעשה צדיק, ובפעם השני שפיר יכול להעיד ועדותו כשרה.

טללי אורות

בשם רבי יוחנן מקרעמניץ זצ"ל

מחילת העונות מדיו שמירה בבעלים

אמר רב חסדא אמר מר עוקבא, כל המתפלל בערב שבת ואומר ויכלו, שני מלאכי השרת המלוין לו לאדם מניחין ידיהם על ראשו ואומרים לו יסור עונך וחסאתך תכפר (שבת קט"ז). וצריך באור מה שיכנות אמירת ויכלו לכפרת עונותיו.

ונקדים מאי דאיתא בשל"ה הקדוש (מס' פסחים מצה עשירה, ד"ה הנה סוד הקרבן), שכמו שארבעה שומריין נוהגין בין אדם לחברו, כן הוא בין אדם למקום ברוך הוא, עין שם באריכות מה שמחשב שם כל הענין, והתמצית הוא שבזה שמחזיבים אנו לשמור מצותיו של הקב"ה יש לנו כל דין ארבעה שומריין.

ואיתא בחשן משפט (סי' שמו ס"ו), שתפים שישאל אחד מהם מחברו, הוי שאלה בבעלים ופטור. ואיתא בגמרא שם, אמר רב המנוא כל המתפלל בערב שבת ואומר ויכלו, נעשה שתף להקב"ה במעשה בראשית.

והשתא אתי שפיר, כל האומר ויכלו, וכיין שאומר ויכלו נעשה שתף להקב"ה, נמצאו כל עונותיו המה שאלה בבעלים, לכך אומרים מלאכי השרת 'יסור עונך וחסאתך תכפר', דיש לו דין שתף ופטור.

מעשי צדיקים

ויבקר אלקים את יום השביעי ויקדש אתו כי בו שבת מכל מלאכתו אשר ברא אלקים לעשות (ב)

במהלך נדודיו הזדמן החסיד המפלא רבי הלל מפאריטש זצ"ל לאחת הערים, ונחרד לשמוע כי מוזגי הי"ש בעיר נוהגים לעסק במסחרם ביום השבת כבימות החול, הוא זמן את כל המוזגים לאספה דחופה במעונו, להשפיע עליהם שיסגרו את עסקיהם בשבת.

לאחר דרשה נלהבת שנשא בפניהם נענו לו המוזגים, אך רק בתנאי אחד, שישפיע גם על פלוני העשיר שמחזיק בעסק הגדול ביותר בעיר, לסגור את עסקו בשבת, אם חנותו תשאר היחידה שפתוחה בשבתות, יתגלו הערלים לרכש רק בה גם בכל ימות השבוע.

שלח רבי הלל לקרא אליו את העשיר, ולא בא, הזמינו שנית ושלישית, אך לא נענה, ביום השבת הרגיש לפתע העשיר דקירות עזות בבטנו, ומשעה לשעה התגברו כאביו, הבינה אשתו שבעוון פגיעתו בצדיק באו לו היסורים, יצאה מיד לאכסנית רבי הלל, ובקשה בבכי ובתחנונים שיברך את בעלה ברפואה שלמה, אך הוא שתק.

הלכה האשה בפחי נפש, ולאחר הבדלה הגיעה בשנית בבכי ויללה ובקשה מרבי הלל שיחוס וירחם על בעלה, נענה רבי הלל, "שבת היא מלזעוק ורפואה קרובה לבוא, אם השבת תחדל מלזעוק עליו, הרפואה קרובה.

אמרי לבעלך שאם יתן תקיעת כף בפני שלשה אנשים שיסגור את עסקו בשבת, יתרפא לאלתר", לא אחר האיש לקים את דברי רבי הלל, כעבור זמן קצר הבריא, וקדשת השבת הושבה על כנה בכל רחבי העיר. (שמועות וסיפורים ח"א)

ויצו ה' אלקים על האדם לאמר מכל עץ הגן אכל תאכל (ב טז)

נוהג היה הרה"ק הישמח משה זיע"א

לאכול בעינים עצמות, כשהוא מתנענע כמו בעת עמדו בתפלת שמונה עשרה, לעתים יושב היה אחוז בשרעפיו זמן ממשך קודם אכילתו, וכשפקח את עיניו היה שואל מדוע לא מביאים מים אחרונים, אז הצרכו להזכירו כי עדן לא אכל.

מאיך לעתים לאחר שכבר אכל, היה שוקע במחשבותיו הקדושות ואז פונה לפתע ושואל, "מדוע מתמהמהים כל כך מלהביא את האכל", וכשאמרו לו שכבר אכל, אמר, "אם כן הביאו מים אחרונים, ונברך ברכת המזון".

פעם התאונן הישמח משה בפני גבאי על שהוא מרבה להגיש לפניו הרבה סוגי מאכלים, וטען, "ממה נפשך, אם הדגים טובים הם, יביאו דגים כדי הצריך ונשבע ונותיר מהם, ואם הדגים אינם טובים כמו הלפתן מהגזר, יביאו מזה הרבה, ולא נצטרך עוד לבשר דגים ומרק".

אחר שסים את דברי תרעמתו, הוא התרה במשמשו כי מעתה לא יגיש לפניו יותר מסוג מאכל אחד, ואם לא יעשה פו, יעקרונו מן השרש.

מאז היה הגבאי מערים עליו ומגיש תחלה רק את המאכל הראשון, ואז כשהיה סוגר את עיניו ואוכל עד שהיה קרוב לסים לאכול מה שהיה בקערה, היה הגבאי שופך לתוך הקערה את המאכל השני, ואחריו את השלישי, עד שסים את כל המאכלים שרגיל היה להגיש לו.

הישמח משה לא הרגיש שטעם המאכלים השתנה מרגע לרגע, ורק כשהרגיש שהקערה נגמרה, הבין כי סים כבר לאכול, אז פקח את עיניו ופנה אל הגבאי ואמר, "הנך רואה כי צדקו דברי, היום הגשתי לי רק מאכל אחד, וברוך השם שבענו והותרנו כדבר ה'". (צבי תפארת, מעשה רב)

וכל אשר יקרא לו האדם נפש חיה הוא שמו (ב יט)

יהודי שעמד לקראת סגירת שדוך בשעה

טובה, ונודע לו כי אחד משמותיה של אם הבחור הוא כשמה של המדברת, נכנס להתניעץ עם הרה"ק החלקת יהושע מביאלא זיע"א האם יש לחשוש במקרה זה לצואת רבי יהודה החסיד.

הורה לו החלקת יהושע שיש להתיר הדבר רק על ידי בית דין, והוא צוה עליו לפנות אל הרה"ק הבית ישראל זיע"א ואל הרה"ק השפע חיים מקלויזנבורג זיע"א ואז הוא יהיה השלישי מבית הדין.

אחר הוסיף החלקת יהושע ברב ענהו, כי מאחר ושאלה זו מרפכת גם מחלק הלכה וגם מענן הקשור לשרש נשמות ישראל, שכן עניני שמות אנשים קשורים לשרש הנשמה כפי שנאמר 'נפש חיה הוא שמו', רצונו לשמוע את חות דעתם של שני הצדיקים הנזכרים שהם מבינים בענינים אלו, והוא עצמו יהיה רק כתוספת וסניף. (תפארת בנים)

ויקרא האדם שמות לכל בהמה ולעוף השמים ולכל חית השדה (ב כ)

בשנתים ימים התגורר בשכונת בתי ורנר בירושלים הרה"ק רבי אלעזר מאושפיצין זיע"א, חתנו של הרה"ק הדברי חיים מצאנז זיע"א, ונהל בה את בית מדרשו, בעת ההיא הכניס אחד מגבאי ביתו את בנו בביתו של אברהם אבינו עליו השלום, אך לא הזמין את הרבי להשתתף בביתו.

לאחר מספר ימים כשהגיע בעל הבית לבית הרבי, שאלו הרבי מדוע לא הזמינו לבית, שמא יש בלבד עליו, והוא התנצל ואמר כי חלילה, אין לו שום קפדה, אך לא הזמין את הרבי מאחר וכל הכבודים היו תפוסים.

"בכבוד" סנדקאות הייתי מוכרח לכבד את אבי, ואמירת הברכות לתן לחותני, ובכסא של אליהו נאלצתי לכבד את ראש הישיבה שבישיבתו אני לומד, כך שלא נותר אלא הכבוד של עמידה לברכות, חשבתו שאין זה כבוד מספיק

סיים רבי דובער ואמר לאותו חסיד, "דע לך שהוא הנחש הקדמוני, הוא השטן, הוא היצר הרע, הוא היש, הוא הרגשת היש, וממילא צריכים לדחותו בשתי ידיים". (בית רבינו שבבל מס' 8)

בזעת אפיק תאכל לחם (ג יט)

בזעת שהפליג רבי דב בעריש ויינפלד **מטשענין** זצ"ל בספינה בדרך לארץ ישראל, הוא חשש מלהכשל באכילת פת עכו"ם, וחשב איך יוכל לומר לטבח הערל שברצונו להדליק את האש בעצמו, כדי שלא יהיה הלחם פת עכו"ם.

לבסוף נגש לטבח ואמר, "בתורתנו מספר שאדם הראשון חטא ונתקלל בקללת 'בזעת אפיק תאכל לחם', שיאכל לחמו בטרם ובקשי. כן בספינה יש לי בעיה שכן אני טורח באכל כלום, לכן אבקשך אם תסכים שאעשה איזו פעולה באכל מדי יום, כגון, להדליק את התנור". הגוי התרשם מהבקשה המיוחדת של הרב, ומדי בקר הגיע הטבח להזמין להדליק את התנור. (שר התורה)

ויאמר ה' אל קין למה חרה לך ולמה נפלו פניך (ד ו)

באר הרה"ק **החידושי הרי"ם** זיע"א, את השאלה 'למה חרה לך', וכי מדוע לא יכאב לו כאשר השי"ת לא פנה למנחתו. אלא אמר לו השי"ת, התבונן בעצמך וחשב מה באמת כואב לך, האם רק מפני שלא פניתי לקרבך, או מחמת מדת הקנאה הטבועה בך, קנאתך בהכל שאליו פניתי ואליך לא.

הוסיף על כך הרה"ק **הבית ישראל** זיע"א במעשה, שני סוחרים באו לדון תורה לפני **רבי חיים סולוביצ'יק** זצ"ל **רבה של בריסק** ושטחו את טענותיהם האחד נגד רעהו, ורבי חיים פסק לטובת אחד מהם.

רטן הסוחר השני על פסק הדיו, החציף פניו והשמיע כנגד הרב דברי תרעמת כי אין הפסק צודק, אולם רבי חיים

עצמם ולא חטאו בעץ הדעת, וכן היה אומר הרה"ק **רבי צבי הירש מליסקא** זיע"א, שנגזר על אדם לחיות כפי שעור אכילתו מהעץ הדעת, אלו שהרבו באכילה התקצרו 'מיהם יותר, ואלו שמעטו לאכול התרבו ימי חייהם, על עצמו העיד הרבי מליסקא שברח בעת החטא ולא אכל מאומה, ולכן הוא פטור מהגזרה. (אבני אפד)

ויאמר ה' אלקים לאשה מה זאת עשית ותאמר האשה הנחש השיאני ואכל (ג יג)

נכנס חסיד לפני הרה"ק **רבי דובער שניאורי מחב"ד** זיע"א, ושאל את רבו מה עושים להרגשת ה'יש', ענהו הרבי, "אתה יודע בכלל הרגשת ה'יש' מה היא", החסיד שתק, והרבי התחיל להסביר.

בבריתא העולם כשברא הקדוש ברוך הוא את היצר הרע, הוא שאל את הקדוש ברוך הוא מה יהיה שמו, ונענה, "נחש הקדמוני", מיד התאונן בפני הקדוש ברוך הוא שאם יהיה שמו 'נחש' אף אחד לא ישמע לדבריו, והוא מבקש שם אחר.

ענה לו הקדוש ברוך הוא, "תנסה", וכך עשה, הנחש הכשיל את אדם וחוה, והצליח להשפיע ולהחטיא עד דורו של אברהם אבינו, כשהפיר אברהם את בוראו והתחיל להפיץ בעולם אודות גדלת הקב"ה והמצאותו של נחש הקדמוני, ממנו צריכים להזהר ולהשמר, חזר היצר הרע לקב"ה וטען שכעת איש לא שומע בקולו.

החליף הקדוש ברוך הוא את שמו ל'שטן', וכך היה עד מתן תורה, מאז לא הצליח לפתות ולהכשיל בשמו זה, והוא חזר להקב"ה שנגנה לו שוב והחליף את שמו ליצר הרע, כך נמשך עד שהפציע בעולם אורו של הרה"ק **הבעל שם טוב** זיע"א, שהחל לפרסם את דרכי היצר הרע להכשיל ולהחטיא.

נענה לו הקדוש ברוך הוא והחליף את שמו ל'יש', עד שהגיע אבי הרה"ק **רבי שניאור זלמן מליאדי** זיע"א **בעל התניא** ולמד בעולם ש'יש' זה 'דבר מגשם', והקב"ה החליף את שמו להרגשת היש'.

לפי רום מעלת כבוד הרבי, על כן קימתי בנפשי 'פעמים' שאתה מתעלם, ובכרתי להתעלם ולא להזמין כלל".

חיד רבי אלעזר ואמר, "טעות בידך, עמידה לברכות כבוד חשוב ונעלה הוא, ראיה לדבר, שכתוב 'ויבא אל האדם לראות מה יקרא לו', כביכול הגיע הקדוש ברוך הוא בעצמו ואחז את החיות והעופות, בעת שאדם הראשון קרא את שמותיהם, קל וחמר לבשר ודם, שחשוב ומכבד עבורו לאחז את התינוק בעת שקוראים את שמו". (לב ישראל)

ויאמר האדם האשה אשר נתתה עמדי היא נתנה לי מן העץ ואכל (ג יב)

ראיתי עובדא ממוקור מסמך על הרה"ק **רבי ישראל מהוסיאטין** זיע"א, שבצעירותו היה ממעט מאד באכילה, ואמו שחששה על אכילתו שהוא מעט מזער ואינו די ספוקו וכדי מחיתו, בקשתו שיאכל עוד.

השיב רבי ישראל לאמו, דאיתא בחז"ל (ב"ר יט יב) שאחר שאכל אדם הראשון מעץ הדעת הוא אמר לקדוש ברוך הוא, "אכלתי ואוכל עוד", ותמוה הוא כאשר הקשו המפרשים, שגראה כחציפות כלפי שמיא שמעז פניו שעבר על הצווי ואכל, ועוד מודיע שיוסיף ויחטא.

אלא אמר אדם הראשון לקדוש ברוך הוא, אמת שחטאתי ואכלתי באסור, אולם "ואוכל עוד", הינו מכאן ואילך אוכל אכילה בקדשה כראוי ובאכילות של מצוה, ועל ידי כך אתון את אשר פגמתי באכילתי מעץ הדעת.

סיים רבי ישראל ואמר, כל זה שיך לאותם הנשמות שנמצאו עם אדם הראשון בעת חטא עץ הדעת, הם טעונות תקון וחזבות לאכול בקדשה כדי לתקן פגמתם, לא כן הנשמות שסלקו את עצמם וברחו בעת חטא עץ הדעת, לנשמות אלו לא היה להם כל שכיכות לחטא, ואינן צריכות לאכול כלל.

בספר בית אהרן מובא שישנם כמה נשמות של צדיקים שסלקו את

להיות 'נשא עון', הרי אתה השי"ת סובל עליונים ותחתונים ואין קץ לגדלתך ומדותיך, מיד, 'וישם ה' לקין אות', הינו את אותה מדה של 'נשא עון'.

(דברי דוד)

ויאמר למך לנשיו עדה וצלה שמען כולי נשי למך האונה אמרתי כי איש הנגתי לפעמי וילד לחברתי (ד כג)

בעת שהותו בגלות סיביר, ארעו להרה"ק **החלקת יהושע מביאלא** זיע"א כמה וכמה נסים גלויים בעת טבילותיו בנהרות באזור זה, והתקיים בו הכתוב (תהלים צו י) 'שמר נפשות חסידיו' כפי שספר בהזדמנויות שונות.

באחד הימים הבחין לפנות בקר ציד ביעור המהלך בין היערות לעבר הנהר, ומאחר והחלקת יהושע לבש מעיל עם פרוה, הוא נדמה לו כדב ובקש לירות בו, הוציא את כלי זינו וכונו לעבר הרבי, אך ארעה תקלה והוא לא הצליח לפגוע בו.

אחר שהציד נסה שוב ושוב ללא הועיל, הוא התקרב אל הנהר והבחין שאין זה דב כי אם יצור אנוש המהלך בקר העז לעבר הנהר, הלה לא האמין למראה עיניו, נגש לרבי וספר בהתרגשות ובסערת נפש כי לפי ראות עיניו היתה נדמה לו כחיה ובקש לירות בו, ולפלא שמזה עשרות שנים הוא משתמש בכלי זינו ומעולם לא ארע לו כדבר הזה, ויהי לפלא.

שנית ספר הרבי, שמפאת הקר העז היו המים קופאים מיד, לכן אחר שהיה שובר את מעטה הקרח מעל הנהר כדי לטבל, היה עליו לשמור כל העת על פתח קטן במעבה הקרח, ואז היה עוזב את ידו לרגע קט כדי טבילה, ומיד אווז באותו חור ודרכו עולה מן המים, פעם ארע שלא מצא את החור שבקע במעטה הקרח והיה שרוי בסכנת נפשות, ובנס גלוי מצא לפתע פתח שמשם יצא ונותר בחיים. (אור עולם)

כמוהו, למען יטע וישרש בין כלם אהבה ואחוה.

כאשר הגיע לפתחו גביר גדול מאנשי שלומו והביא עמו כסף פדיום מנה אחת אפים, דבר עמו הרבי בהסברת פנים כדרכו בקדש, ובתוך הדברים שאל, "הידעת את שלום איש פלוני המלמד, אשר משפנו בעירך".

הגביר המפתע החריש כי באמת לא ידע אותו, כי מה לו עסק וחפץ עם המלמד העני השוכן בקצה העיר, שאלו הרבי שנית בשלומו, ואז ענה, "מעולם לא היה לי עסק עם המלמד הזה, על כן לא ידעתי ועד היום הזה לא ידעתי שנמצא איש זה בעירנו".

אמר הרבי במענה רך ודברים היוצאים מלב, "בוש נא בדבר הזה, ה' אלקים שמך לגביר על אחיך ואתה לא תחפץ כלל לדעת מי אלה אחיך, אנשים רעים אשר שניכם יחד אנשי שלומי ושוכנים בעיר אחת, ולא ידעו אחד את רעהו.

מדוע לא תדרוש ותחקר לדעת את אביוני עמך מעירך, ובפרט את אשר יראת אלקים בלבבם מי המה, למען תשתתף בצרתם ולעזר להם ולסעדם בכל אשר תוכל, הלא אם תננה ה' אלקים בעשר להיות אלוף לראשם, זה עבור כי תחונן דלים ותדרש בשלומם". (סדר הדורות החדש)

ויאמר קין אל ה' גדול עוני מנשא וגו', ויטם ה' לסנן אות (ד יג - טו)

בליל שני דראש השנה תרס"ד, דרש הרה"ק **רבי דוד משה מטשורטקוב** זיע"א בשם אביו הרה"ק רבי ישראל מרוזין זיע"א על הפסוק 'ויאמר קין אל ה' גדול עוני מנשא', ומפרש רש"י, 'אתה טוען עליונים ותחתונים, ועוני אי אפשר לטעון'.

עמד קין וטען לפני השי"ת, אמת שעשיתי עון גדול מאד והרגתי את הבל אחי, אבל אתה השי"ת שאתה אין סוף, גם כחך לסבל עוונות ולהיות 'נשא עון' הוא אין סוף, ואלו העוון שחטאתי, יש לו סוף וגבול.

אם כך, הכי גדול עוני מנשא, ממדתך

עמד איתן בידעתו והורה לסוחר לנהג כפי שפסק.

לאחר שיצאו שאל רבי חיים את האנשים שנכחו במקום, מדוע כאשר רב פוסק על בהמה ששויה אלפי רובלים שהיא טרפה, מקבל השואל את הדין ומוכרה לגוי בזול או מפקירה בלא שום הרהור, ועוד מודה בלבו לקדוש ברוך הוא שהצילו מאסור טרפה, ואלו כאשר אדם יוצא חייב בדין תורה, אין הוא מקבל את הפסק, ועוד מגיע בטענות ובטרונות כלפי הרב.

שתקו האנשים ולא היה מענה בפייהם, ורבי חיים המשיך, "אומר אני את התשובה, מדת הקנאה היא המעבירה את האדם על דעתו, אדם מוכן להפסיד אלפי רובלים, בידעו כי איש לא נצחו, אולם כאשר רואה שחברו נצח ונוטל את ממונו, הוא אינו מוכן לסבל". (יגדיל תורה)

הלא אם תיטיב שאת ואם לא תיטיב לפתח חטאת רבץ ואליך תשובתו ואתה תמשל בו (ד יז)

נכנס הרה"ק **רבי פנחס מקוריץ** זיע"א לבית מדרשו, והנה שקועים החסידים בשיחה עמוקה, "במה אתם שחים", שאל, "דואגים אנו ליצר הרודף אחרינו", ענה רבי פנחס, "אל דאגה, טרם הגעתם לדרגה זו שהיצר ירדף אחרים, לפי שעה אתם רודפים אחריו". (חסידים מספרים)

ויאמר ה' אל קין אי הבל אחיך ניאמר לא ידעתי השמר אחי אנכי (ד ט)

אוהב ישראל גדול היה הרה"ק **רבי מנחם מנדל מקאסוב** זיע"א, כאשר בא לפניו איש מישראל לספר לו צרותיו ודאגותיו, נראה היה עין בעין כי עד לב ונפש הגיעהו והיה ממש כמו צרתו וצערו.

דרכו בקדש היה לטע בין אנשי שלומי אהבת רעים, שישגיחו אחד על חברו ובצרת אחד יצר גם לרעהו, למען ימהר לעזר לו בכל אשר יוכל, והיה מתנהג עם אנשי שלומי באהבה ואחוה בהסברת פנים אשר לא נשמע

פרשת בראשית

גדולים צדיקים יותר ממלאכי השרת

מגפת הכולירה שפרצה בשנת תקע"ט בחוצות ה'חארה כבירה', הרובע היהודי הגדול של העיר ג'רבה היושבת על חופי תוניסיה, הפילה חללים רבים. כמעט ולא חלף יום בלי שימות בו אחד היהודים מתושבי הרובע. זעקות שבר עלו ונשמעו מהבתים בהם שכבו החולים האומללים, כשבני משפחותיהם פוחדים ידיים בייאוש.

אנשי 'החברא קדישא', גומלי חסד של אמת, היו נראים מפעם לפעם אווזים בידם אלונקה עשויה ברזל, כשעליה שוכב, עטוף בתכריכים לבנים, עוד אחד מקרבנות המגיפה הנוראה. התהלכה העצובה הילכה במהירות, לא היו שם יותר ממניין של עשרה אנשים, שליוו את הנפטר בדרכו האחרונה אל בית הקברות שבאותה תקופה נכרו בו המון קברים חדשים רח"ל. איש, מלבד בני המשפחה הקרובים ביותר, ככל שלא היה מוכרח להשתתף בהלוויה, כמובן שלא היה שם.

התגובה הבסיסית של יהודי הרובע הייתה כלשון הפסוק (ישעיה כו כ): 'לך עמי בוא בחדריך וסגר דלתך בעדך, חבי כמעט רגע עד יעבור זעם'. האנשים אגרו מוצרי מזון בסיסיים, שקי קמח ואורז, מיני קטניות שונים, ועוד כיצא בזה, והסתגרו בביתם לבל ידבקו בנגע המחלה המתפשטת כאש בשדה קוצים. על אחת כמה וכמה שנזהרו שלא לפגוש בחולים עצמם או בכאלה ששהו סמוך אליהם, שכן מחלה זו הייתה מדבקת מאוד.

בימים כתיקונם, בימים בהם מלאך המוות לא היה מרקד ברחובות כשחרבו שלופה בידו מונפת על יהודי העיר, מנהגו של הגאון הקדוש רבי רחמים חורי זצ"ל, היה להגיע בעצמו ולהשתתף בכל הלוויה, ולא זו בלבד אלא שדרכו היה לשאת דברי כיבושין ותוכחות מוסר אחר מיטתו של הנפטר. המיטה הייתה עומדת ברחובה של עיר או בחצר בית הכנסת, יהודי הרובע היו עומדים סביב המיטה, ורבי רחמים היה משמיע דברים היוצאים מהלב ומעורר את העם לתשובה ולמעשים טובים.

בכל פעם היה הרב עוסק בענייני דיומא ובוחר לשאת את דבריו בהקשר לעניינים הצריכים תיקון וחיזוק. כך היה מעורר אודות עניין מאכלות אסורות, בזמן שהתולעים היו מצויים בפירות וירקות, והמון העם נטה לזלזל בחומרת האיסור. בחדשי הקיץ המהבילים עורר רבי רחמים על חובת הזהירות בגדרי הצניעות, ולקראת לילות החורף הארוכים והקרים עורר רבי רחמים על הצורך לתרום עצים להסקה לעניי העיר.

גם בימים הראשונים של המגיפה עדיין היה רבי רחמים משתתף באותם הלוויות שנערכו, וכל דבריו עסקו בכך שעל כל העם לשוב בתשובה שלימה ולהתפלל מעומק הלב לאבינו שבשמים שירחם עלינו ויסיר מאתנו את המגיפה הקשה שאינה מבחינה בין איש לאיש וממיתה בייסורים קשים את החולים בה רח"ל. "ותשובה ותפילה וצדקה", קרא רבי רחמים בקול מלא רגש, "מעבירים את רוע הגזירה".

אלא שלאחר זמן מה נמנה רבי רחמים וגמר בדעתו כי לא טוב הוא עושה. הייתה זו שעת ערב מוקדמת כשרבי רחמים ישב בביתו רכון על הגמרא ולמד בנעימה נוגה. רבי רחמים התקשה להתרכז, שכן מחשבות טורדניות ניקרו במוחו שוב ושוב. לפני זמן קצר הופיע אצלו שמש הקהילה והודיע לו על עוד לווייה שעתידיה להיערך בעוד שעה קלה. השמש הודיע זאת לרבי רחמים כדי שיגיע כהרגלו וישא את ההספד על הנפטר. אלא שרבי רחמים התקשה להחליט אם עליו לקבל את ההזמנה ולצאת אל ההלוויה.

בימים האחרונים, כבר הבחין רבי רחמים בכך שההשתתפות בהלוויות פוחתת והולכת. יהודי הרובע נשמרים ונזהרים על נפשם ואינם יוצאים אל הרחובות. גם עלי, הרהר רבי רחמים, מוטלת החובה של "ונשמרתם מאוד לנפשותיכם". אסור לי לסמוך על הנס, כאילו מוגן אני ובטוח מסכנת מגיפה קשה זו.

מצד שני, חשב רבי רחמים לעצמו, הלא בדבריי אלו אני משיב רבים מעוון ואני מעוררם בתשובה. הלא זו הדרך היחידה והאמיתית לעצור את המגיפה, לדעת מה ה' אלוקינו רוצה מעמנו ולשמוע כי לא הערוד הוא הממית. זה הקול היחיד הנשמע בעירנו לשוב אל ה' ואל אלוקינו כי ירבה לסלוח. אמנם מעטים הם השומעים, אך האם מותר לי להפסיק ממנהגי הטוב ולחדול מלהשמיע את דברי המספד מעוררי הלבבות?!

הלבטים לא ארכו זמן רב, והחלטתו של רבי רחמים התגבשה בראשו: הלכה היא בידוע שחיך קודמים. סכנה, פשוטה כמשמעה, היא להסתובב ברחובות, ובוודאי שסכנה גדולה היא עד יותר להיות בסמוך לאותם מתים מהמגיפה וללכת בני המשפחות ששהו על ידם כל זמן חוליים. עלי לבחור בחיים, ולכן אף עלי לנהוג כמנהג רוב ככל בני העיר ולהסתגר בבית מבלי לצאת ממנו כלל.

להפתעת המשתתפים בהלוויה, רבי רחמים לא הופיע להספיד באותה הלוויה. לאחר שאנשי החברא קדישא המתונו זמן מה לבואו של רבי רחמים כהרגלו, נשלח אחד מאנשי החברא קדישא לביתו של רבי רחמים כדי לשמוע

ממנו אימתי יש בדעתו להגיע. אלא שעד מהרה חזר השליח ובפיו בשורה: רבי רחמים הודיעו כי לצערו הרב הוא נאלץ לחדול מכך, וכי מהיום והלאה הוא לא יוסיף להשתתף בהלוויות ולשאת בהם הספדים.

יהודי הרובע הבינו לליבו של רבי רחמים, אף הם עצמם העדיפו שלא לצאת מביתם מפני הסכנה, והחלטתו של רבי רחמים הייתה מובנת היטב. ואכן מני אותו היום והלאה גם רבי רחמים הסתגר בביתו כשהוא שוקד על התורה יומם ולילה. מקורביו של רבי רחמים דאגו לו לאספקה מלאה של מוצרי מזון עבורו ועבור כל משפחתו, כדי שאכן כל הנצרך עבורם יהיה להם בתוך ביתם.

באותם שעות של לפני הצהריים יושב היה רבי רחמים חורי ומעלה על הכתב את חידושי תורתו החשובים עלי גליון. מפעם לפעם טבל רבי רחמים את קולמוסו בדיו השחור, ואלפי אותיות פניניות בכתב 'חצי קולמוס' אופייני מילאו את גליונות הנייר. רבי רחמים הביט בספרים הרבים שנערמו מולו, קווי מצחו התקמטו במחשבה, ושוב הושיט ידו אל הקולמוס כדי להמשיך במלאכת הכתיבה.

ולא ידע רבי רחמים כי הקולמוס שבידו עתיד בעוד דקות ספורות לשמש בתפקיד מכריע ביותר...

למרות אור השמש שבקע ונכנס מהחלון הגדול, האור שהאיר את חדרו של רבי רחמים, הרגיש רבי רחמים לפתע באור מסנוור עד מאוד, עד שעיניו נעצמו מעוצמת האור. היה זה אור חזק מאוד, שנדמה היה כאור שבעת הימים. לאחר דקות ארוכות הצליח רבי רחמים לפקוח את עיניו, ולחדתו, הוא רואה מולו חזיון נדיר מאין כמותו: שני מלאכים צחורים עמדו מולו.

הדלת של החדר הייתה סגורה. רבי רחמים ידע שהמלאכים אינם צריכים דלת פתוחה כדי להיכנס. המלאכים עמדו מולו, כשפנקס גדול אחוז בידיהם, והם מביטים בו במבט דרוך. לאחר רגע של שקט שנמשך כנצח, נענו שני המלאכים יחד ואמרו: "שלום עליכם, רבי רחמים חורי". רבי רחמים חורי נעמד על מקומו ואמר במנגינה מסורתית: "עליכם השלום מלאכי השרת, בואכם לשלום מלאכי השרת, לשלום מלאכי השרת".

המלאכים היו נראים כממוקדי מטרה, והם פנו לרבי רחמים בשאלה נוקבת: ילמדנו רבינו, על מה ולמה פסקת וביטלת את מנהגך הטוב בו אתה מחזיק שנים רבות, לדרוש סמוך למיתתם של הנפטרים ולעורר את לב העם

יט ו: ומצינו שהצדיקים השיגו מעלה זו שנקראים מלאכים וקדושים, כי באמצעות התורה תגדל ותעלה מעלת האדם עד אין קץ למעלה מהמלאכים, וזה לך האות, כי ה' בחר ליותר מעלה לקדושת מקום כבודו עם ישראל. הא למדת כי הם למעלה מהם, כי מעלין בקודש וכו'.

והיה הרה"ק מפאסצנא זיע"א קורא בפתח ספרו 'חובת התלמידים' (פ"א): קריאה אל התלמיד: אשריך נער ישראל ואשרי חלקך, את התורה אור השם ללמוד זכית, ולהיות בן שעשועו בן רחומי, עלייך. מלאכי עליון יקנאוך אף יקידוך. ושרפי אל עליך יתמהו ואותך יכבדו. השמים וצבאם הארץ ומלוואה עליך ישמחו ולפניך יכנעו. וזה אל זה שואלים, מי הוא הנער אשר עמודי אש קודש מפיו מתבערים, ואדון עולמים רם על כל רמים בפני המון צבאיו ורבבות קדושי, בו מתפאר ואתו שמח.

בספר 'נפש יהונתן' (ח"ג, בהשמות שבסוף הספר על פרשת בא) כותב המחבר הגאון רבי יהונתן בנימין הכהן קליין, דיין בקהילת סעליש, על חזיון מופלא שהיה לו, בו זכה לראות את רבו הגאון רבי יהושע אהרן צבי ויינברגר זצ"ל, רבה של מרגרטען ובעל 'שו"ת מהריא"ץ': "בליל שבת קודש פרשת בא, שנת תפ"ח, וארא בחלומי את מורי הגאון הצדיק בעל המחבר ספר 'תשובות מהריא"ץ' זלה"ה ואמר בשם הב"י ז"ל, וזה לשונו: בעולם הבא אין למעלה ממני, ובעולם הזה אין למטה ממני, עד כאן... ואקום בבוקר והתבוננתי אליו וראיתי כי נכון הוא, ושמחתי במה שזכיתי לדבר אתו בחלומי.

ועל מה שאמר בשם הב"י כהנ"ל, שהוא מאמר מופלא, נראה לי על פי מה דאיתא במדרש רבה על פסוק (תהלים קלט ה) 'אחור וקדם צרתני' וזה לשונם: 'זכה - אומרים לו: אתה קדמת לכל מעשי בראשית. לא זכה - אומרים לו: יתוש קדמך', עד כאן. וכבר אמרו חז"ל 'גדולים צדיקים יותר ממלאכי השרת'. ואיתא בזוהר הקדוש 'מאן דאיהו זעיר איהו רב'.

ומעתה יש לומר דזהו פירוש מאמר הנ"ל: 'בעולם הבא אין למעלה ממני', היות דמחיצתן של צדיקים הם לפני ממוחצתן של מלאכי השרת, ולכל זה זכיתי משום דב'עולם הזה אין למטה ממני', כלומר, כשהייתי בעולם הזה אמרתי שאין למטה ממני, שאני שפל שבאנשים, ואפילו יתוש קודם ממני, היות שלעולם יראתי כי אני בבחינת 'לא זכה' וכאמור דוד המלך ע"ה ברוב ענותנותו 'וחטאתי נגדי תמיד', ואתי שפיר, השם יזכנו לעבדו באמת ובלב שלם, אכ"ר.

צעקה גדולה ומרה מפיו של רבי רחמים: זו תורה וזו שכרה?! הרי יודעים אנו שצדקה תציל ממוות, וכיצד ייתכן שמעתוק השולחני אשר הוא רודף צדקה וחסד בכל מאודו, תמיד מרבה הוא במתן בסתר וידו פתוחה לעזרה לכל דורש ומבקש, ורק בימים האחרונים הוא חילק כמות גדולה של שקי שעורים לעניי העיר, והנה גם הוא מצוי ברשימת קרבנות המגיפה?!

הביטו המלאכים ברבי רחמים חורי בעיניים טובות ואמרו לו באהבה וחיבה: תנוח דעתך רבי רחמים, הרשות נתונה בידך להעביר קולמוס ולמחוק מהרשימה שבפנקס כל שם הנראה לך שהוא פטור מהמיתה. הנה הפנקס בידך, הקולמוס והדיו על שולחנך, אל תתמהמה אלא תעבור שם אחר שם ותקבע מי לחיים ומי למוות.

נרעש רבי רחמים מהתפקיד הנורא שנתנו לו המלאכים, והוא החל לעשות ככל שהורו לו המלאכים. בזה אחר זה הקריא רבי רחמים את שמותיהם של בני הקהילה היהודית, ועל רבים מהם מצא סיבה נאותה שבשלה הם זכאים להיכתב בספר חיים. זה מרבה תורה ומלמדה לאחרים וזה מכוון בתפילה בדביקות רבה, זה מקיים מצוות בהידור וזה מפזר מממונו ביד נדיבה. ביד רועדת החזיק רבי רחמים את הקולמוס בידו ומחק שם אחר שם.

מני אותה התגלות מפתיעה של המלאכים בביתו, חדל רבי רחמים מההסתגרות הכפויה בביתו. גם הוא וגם בני משפחתו יצאו מהבית ללא כל חשש מהמגיפה, ורבי רחמים חזר למנהגו להספיד בהלוויות. בכל מסע הלוויה עמד שוב רבי רחמים בראש המלווים ונשא דברי תוכחה ומוסר בנעימות חן כשהם מתעוררים לתשובה ולמעשים טובים.

לא חלף זמן רב עד שיהודי ג'רבא הבחינו כי המגיפה נעצרה. החולים שעד כה היו תמיד מתים ממחלתם החלו להבריא ולהתהלך בשוק על משענתם, ואנשים אחרים לא נחלו במחלה הקשה. התשובה התפילה והצדקה של יהודי ג'רבא, עליהם עורר רבי רחמים בדרשותיו, קרעו שערי שמים והגזירה התבטלה לחלוטין. כשבני ג'רבא, שהסיפור הגיע לאזניהם, ידעו להעריך עוד יותר את רבם הדגול שכוחו היה גדול עוד יותר ממלאכי השרת, שהם הביאו לו את פסק דין בית דין של מעלה, והוא היה בכוחו לבטל את הגזירה ולהצילם ממוות לחיים.

על כגון דא, כתב 'רבינו בחיי' (בראשית ב ז): וידוע כי הנבראים העליונים מעלתן ודקותן לפי קדימתן בבריאה, וכן אמרו בפירוש (סנהדרין צג). 'גדולים צדיקים יותר ממלאכי השרת'. וכך כתב גם ה'אור החיים' הקדוש (שמות

לתשובה ולמעשים טובים?! הלא כך נהגת מימים ימימה לזכות את הרבים בסור מרע ובעשה טוב, ומה עלה על דעתך לחדול מכך?!

נרעש רבי רחמים חורי לשמע השאלה ואמר בתמימה: וכי לא ידעתם מהמגיפה הקשה המשתוללת כאן בעיר ג'רבה?! הרי מגיפה קשה זו כבר גבתה מחיר כבד של נפשות רבות מישראל, עד שרוב ככל יהודי הרובע אינם יוצאים מבתיים כדי שלא לבוא בקשר עם חולים ונגיפי המחלה המסתובבים. הלא זו מחלה מדבקת קשה מאוד, ואין עצה אחרת אלא להסתגר בביתי. בוודאי שהייתי רוצה להמשיך במנהגי, אלא שהמציאות היא זו שעוצרת אותי מחשש לגורלי וגורל בני משפחתי הקרים.

נענו המלאכים ואמרו: הסר נא דאגה מליבך, רבי רחמים חורי, שכן ידוע תדע כי אתה וכל אשר לך, כל בני משפחתך הקרובה מובטחים ומוגנים מפני מגיפה זו. יכולים אתם להיות סמוכים ובטוחים שמחלה קשה זו לא תדבק בכם, גם אם תסתובבו ברחובה של עיר, ואפילו אם תבואו במגע ישיר עם החולים הקשים ביותר.

משראו המלאכים כי רבי רחמים חורי משתומם לנוכח דבריהם הנחרצים והברורים, הם אמרו לו: זה לך האות לצדקת דברינו, כי אכן אמת בכל מה שאמרנו לך זה עתה. הנה פנקס זה שבידינו הוא פנקס מאת בית דין של מעלה. בפנקס זה יש רשימות מסודרות של כל אותם האנשים שנקבע עליהם פסק הדין שעליהם למות ממחלת הכולירה. אין אדם שמת במגיפה אילולי הוא כתוב במפורש בפנקס זה, וכך, באותה מידה, אין אדם שימות מהמגיפה אם הוא אינו כתוב בפנקס.

הבט נא בפנקס, המשיכו שני המלאכים ואמרו לרבי רחמים חורי בעודם מגישים לו את הפנקס לעיונו, וראה אם שמך רשום בו או שם של אחד מבני משפחתך. יכול אתה לראות בעיניך ששמותיכם אינם כתובים בפנקס, ומכך שאין לכם כל סיבה לחשוש מהמחלה ולהסתגר בביתכם. אין כל סיבה, שתימנעו מלהמשיך במנהגכם הקבוע של מתן דרשות ההספד בהלוויה.

עוד רבי רחמים חורי מעיין בדומיה בפנקס המחריד בו רשומים אנשים רבים אותם הכיר ברובע היהודי כאלו שעתידים הם למות במוקדם או במאוחר, והנה צדו עיניו את השם: "מענתוק הצרארפי". מענתוק זה קיבל את כינויו "צרארפי" בשל מקצועו הוותיק כשולחני מנוסה. איש עשיר היה ועיסוקו היה בתחום המטבעות. מחליף היה מטבעות ממדינות שונות, וכך גם היה קונה ומוכר מטילי זהב וכסף, כשרווחיו מעסק זה היו רבים.

למראה שמו של מענתוק רשום בדיו שחור בתוך הפנקס, כשהמשמעות של הכיתוב ברורה בהחלט, מענתוק נידון למוות במגיפה, התמלטה